Folklorni izričaj gornjostubičkog kraja

Zebić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:385852

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Zebić

FOLKLORNI IZRIČAJ GORNJOSTUBIČKOG KRAJA

Završni rad

Čakovec, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ivana Zebić

FOLKLORNI IZRIČAJ GORNJOSTUBIČKOG KRAJA

Završni rad

Mentor rada: Branimir Magdalenić, glazbeni savjetnik

Submentor rada: Miroslav Novak, viši predavač

Čakovec, srpanj, 2024.

ZAHVALA

Zahvaljujem se svome mentoru Branimiru Magdaleniću i submentoru Miroslavu Novaku na pruženoj podršci i lijepim savjetima tijekom pisanja ovoga rada.

Najveća hvala obitelji, prijateljima i dragome Bogu na velikoj podršci u ovih tri godina studiranja i što su mi bili lijepi oslonac i primjer da se nikada ne smije odustati!

Hvala vam!

Sadržaj

1. UVOD 1
2. OPĆINA GORNJA STUBICA 2
3. FOLKLOR 4
4. KUD MATIJA GUBEC 5
4.1. Tamburaški orkestar KUD-a „Matija Gubec“ 5
4.2. Likovna radionica „Lipa“ 6
4.3. Folklorna sekcija „KUD-a Matija Gubec“ 7
5. NARODNA NOŠNJA GORNJOSTUBIČKOG KRAJA 9
6. NARODNI PLESOVI I PJESME 11
6.1. Drmeš 11
6.2. Mazurka 12
6.3. Dva koraka sim 12
7. NARODNI OBIČAJI UZ SVETKE 14
7.1. Valentinuve ili tičeki se ženiju 14
7.2 Fašenjek i mačkuri 14
7.3. Jurjeve 15
8. VJERUVANJA 17
8.1. Coprnice 17
8.2. Lučnjaki 18
8.3. Ostala vjerovanja 18
9. PRIČE, LEGENDE I ŠALE 19
9.1. Srebreni novčići u Razumovoj pećini 19
9.2. Zakopano blago u Slanome Potoku 20
9.3. Babica na Bistrice 20
9.4. Na proščenju 21
9.5. Na groblju 21
10. RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI 22
11. ZAKLJUČAK 23
LITERATURA 24
PRILOZI I DODACI 25
Izjava o izvornosti završnog rada 26

SAŽETAK

Pojam folklor Hrvatska enciklopedija opisuje kao stvaralaštvo utemeljeno na tradiciji neke kulturne zajednice, a njime se izražava kulturni i socijalni identitet te zajednice. Republika Hrvatska ponosno ističe svoju kulturu i narodne običaje. Ljudi diljem Hrvatske ponosni su na svoju tradiciju i to uspješno prikazuju. Tako u maloj općini Gornja Stubica, njezini mještani aktivno sudjeluju u očuvanju i njegovanju svoje tradicije. KUD „Matija Gubec“ već niz godina okuplja mlade i starije članove kako bi s pomoću pjesama, plesa i ostalih umjetnosti prikazali da nema ničeg ljepšeg nego voljeti i poštivati svoje. KUD se sastoji od tri sekcija, a to su tamburaški sastav, likovna radionica „Lipa“ i folklorna sekcija. Sami KUD prikazuje i obrađuje stare narodne plesove i pjesme kraja. Jedni od najpoznatijih plesova su *Drmeš* i *Mazurka*, a sve je to lijepo za vidjeti kada na nastupima stave i svoju narodnu nošnju, koja je znak njihovog kraja. Iako izgleda jednostavno i na prvi pogled siromašno, ona prikazuje zapravo mukotrpan rad starih baka koje su ih danonoćno izrađivale kako bi imale u čemu plesati. Ovaj kraj nije samo poznat po pjesmama i plesu, on ima i svoje narodne običaje koji se još dan danas obilježavaju na sličan način kao i prije, od Valentinova pa sve do Jurjeva. Prije su se stanovnici ovoga kraja voljeli odmoriti uz zvukove glazbe ali i dobrih priča. Pričalo se uvijek o coprnjicama, duhovima i lučnjacima. Svaka priča je bila na svoj način posebna i mještani su strogo vjerovali u to što su čuli ali i vidjeli. Kada bi ispričali nešto strašno, došlo je i vrijeme za šalu. Zabavljalo se do jutra, a kako i ne bi kada nam je svima poznato da su Zagorci veoma sretan i veseli narod.

Ključne riječi: folklor, KUD „Matija Gubec“, običaji, narodna nošnja

SUMMARY

The term folklore is described by the Croatian encyclopedia as creativity based on the traditions of a cultural community, and it expresses the cultural and social identity of that community. The Republic of Croatia proudly highlights its culture and folk mores. People all over Croatia are proud of their tradition and show it successfully. Thus, in the small municipality of Gornja Stubica, its residents actively participate in the preservation and nurturing of their traditions. KUD "Matija Gubec" has been gathering young and elder members for a number of years in order to use songs, dance and other arts to show that there is nothing more beautiful than loving and respecting your own. KUD consists of three sections, namely the tambura band, the art workshop "Lipa" and the folklore section. KUD itself presents and covers the old folk dances and songs of its region. One of the most famous dances are *the Drmeš* and *Mazurka*, and all of this is beautiful to see when they put on their national costume at the performances, which is a sign of their region. Although it looks simple and at first glance poor, it actually shows the painstaking work of grandmothers who made them day and night so that they would have something to dance in. This region is not only known for its songs and dances, it also has its own folk mores that are still celebrated in a similar way as before, from Valentine's Day to St. George's Day. Before, the residents of this region liked to rest with the sounds of music and good stories. There were always stories about *Coprnjice*, ghosts and *lučnjaci*. Each story was special in its own way and the locals strictly believed in what they heard and saw. When they told something scary, it was time for a joke. They had fun until the morning, and how could they not when we all know that the people of Zagorje are very happy and cheerful people.

Key words: folklore, KUD "Matija Gubec", mores, folk costumes

1. UVOD

Svaka zemlja, svako mjesto, grad razlikuju se od ostalih i to ponajprije po svojoj kulturi, tradiciji koja dosiže u korijen njihove povijesti. Znano nam je da postoje različite kulture i tradicije svijeta, od azijskih krajeva do Europe pa sve do zapada. U današnjem svijetu svaka tradicija i običaji njeguju se i prenose „s koljena na koljeno“.

Jedan od načina njegovanja svojega kraja je i sam folklor. Hrvatska enciklopedija navodi kako je folklor stvaralaštvo utemeljeno na tradiciji neke kulturne zajednice, koje pojedinci ili skupine uče i reproduciraju pretežno usmeno, oponašanjem ili na neki drugi (neškolovani) način, a njime se izražava kulturni i socijalni identitet te zajednice (Hrvatska enciklopedija, n.d.). Pod folklor ubrajamo narodnu glazbu i glazbala, narodne nošnje, plesove, usmenu ili pučku književnost, narodne običaje,…

Općina Gornja Stubica prostire se južnim rubom Krapinsko-zagorske županije. Iako je malo mjesto, s tek oko 5.700 stanovnika, uvelike njeguje i štuje svoju tradiciju i običaje i to zahvaljujući dobrim ljudima koji rado sudjeluju u njegovanju svojega kraja.

U ovome radu reći ću nešto više o samoj općini Gornja Stubica i o njezinoj povijesti.

U središnjem dijelu ovoga rada objasnit ću bolje pojam folklor i reći nešto o KUD-u Matija Gubec, tradicionalnim nošnjama, narodnim plesovima i pjesama i o narodnim običajima uz svetke.

Na samom kraju navest ću neka vjerovanja, priče, legende i šale koji su naše bake i djedovi pričali nama mladima. Također, na kraju rada stavljen će biti rječnik zagorskih riječi koje su bile upotrijebljene tijekom pisanja rada.

2. OPĆINA GORNJA STUBICA

Općina Gornja Stubica osnovana 1993. godine, smještena je na sjevernim obroncima park-šume Medvednice s površinom od 50 km². Po posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine, općina Gornja Stubica imala je 5.726 stanovnika. Najnaseljenija su područja u središnjem dijelu općine. Gornja Stubica prvi puta se spominje davne 1209. godine, smatra se da je to prvi pisani dokument u kojem se spominje mjesto a i župa Sv. Jurja. (Općina Gornja Stubica, n.d.)

Slika 1. Fotografski prikaz općine Gornja Stubica

Ovaj mali ali bogati kraj nudi niz kulturnih i povijesnih znamenitosti. Jedno od najpoznatijih znamenitosti je spomenik Seljačkoj buni i Matiji Gupcu – najveći narodni junak u Hrvata, poznat je po tome što je davne 1573. godine poveo seljake u bunu protiv Franje Tahyja. Spomenik se nalazi u mjestu Samci gdje možemo pronaći i dvorac Oršić, građen 1756. godine a služio je za stanovanje plemićke obitelji Oršić.

Gupčeva lipa koja je dobila ime po samom Gupcu, nalazi se pokraj crkve sv. Jurja. 1957. g. proglašena je spomenikom prirode i stavljena pod zaštitu države te je zaštićeni spomenik kulture. Legende govore kako su se ispod nje sastajali seljaci zajedno s njihovim vođom Matijom Gupcem. Stanovnici ovoga mjesta govore kako predstavlja svoje Stubičance, jer je žilava i neuništiva. Svake prve subote u veljači održava se i

oživljava Seljačka buna, gdje posjetitelji imaju priliku vidjeti uživo kako je to izgledalo davnih dana.

U samom centru općine nalazi se spomen park Rudolfu Perešinu, hrvatskom heroju Domovinskog rata. Poznat je po svojoj rečenici:“ Ja sam Hrvat, ne mogu i neću pucati na svoj narod“ - koju je rekao prilikom preleta iz Austrije kada je htio napustiti JNA te otići u obranu svoje domovine Hrvatske. U samome parku nalazi se spomen statua samog pilota i replika njegovoga miga MIG-21. U njegovo ime svake godine se održava manifestacija pod nazivom „Susreti za Rudija“.

3. FOLKLOR

U uvodnome dijelu spomenula sam i navela definiciju folklora prema Hrvatskoj enciklopediji. Sama riječ folklor ima više definicija, Rihtman-Auguštin (1978) navodi kako folklor može biti definiran kao „narodna umjetnost“, umjetničko stvaralaštvo koje proizvodi narod u čistom, izvornom obliku.

Pojam folklor prvi puta se upotrebljava 1846. godine gdje ga upotrebljava William Thomas i s njime označuje stvaralaštvo i tradiciju priprostih to jest neškolovanih ljudi. U 80-im godinama 18. stoljeća izraz se proširio po cijeloj Europi i Americi, ali nije svugdje imao isto značenje. Podrazumijevao se kao duhovna kulturna, više vezana za tradicijsku umjetnost i na usmenu književnost. Zatim se proširio na materijalnu i duhovnu kulturnu neškolovanih ljudi. Nažalost, vjerovalo se da folklor i označava ponašanje neprimjereno civiliziranim pravilima. (Hrvatska enciklopedija, n.d.)

Teško je vjerovati da se je nekada mislilo da je folklor više za neškolovano i seljačko stanovništvo. Ivan Ivančan govori u svojoj knjizi Folklor i scena (1971.) da je to krivo stajalište ljudi i da folklor bi trebao predstavljati znak zajednice. Folklor bi trebao približiti ljude nebitno na tvoju vjeru, položaj u društvu, na boju kože ili tvoju dob. U svijet u se koristi ona poznata rečenica: „Glazba spaja ljude.“ Doista to je i istina. Nema ljepšeg nego kada vidimo da se različite kulture poštuju i da se njihove tradicije i običaji dijele jedni s drugima.

Republika Hrvatska bogata je i poznata po svojoj tradiciji. U Hrvatskoj nalazimo na različite plesove, pjesme, običaje koji se doista razlikuju od Dalmacije, Like, Zagorja pa sve do Slavonije. Možda nam se čini da su te regije u nekim dijelovima slične, ali svaka se razlikuje od druge po svojim plesnim koracima, elementima plesa, interpretacije pjesama, narodnim nošnjama i običajima. Svaka ta razlika hvale je vrijedna i bitno je da ne zaboravimo od kud potječemo i da prenosimo svo to znanje na mlađe naraštaje.

4. KUD MATIJA GUBEC

Kulturno-umjetničko društvo „Matija Gubec“ osnovano je 15. svibnja 1975. godine. U samom početku rada društvo se sastojalo od sedam tamburaša, dvije pjevačice koji su bili pod vodstvom učitelja Josipa Hegola. Ovaj mali orkestar svirao je u raznim prigodama donoseći sa sobom radosne zvuke koji su uveseljavali brojnu publiku. Nakon nekoliko godina orkestar prestaje s radom ali tu nije bio kraj.

Godine 1979. osniva se folklorna grupa KUD-a u osnovnoj školi Matija Gubca koji je bio pod vodstvom tadašnjih profesorica Darinke Hanžek, Dragice Junković, Marije Šoštar, Štefice Hanžić i profesora Željka Popovića. Prof. Hanžek i Jurković zajedno su okupile tridesetak žena i djevojaka iz ovoga mjesta, Gornje Stubice. Članice su same izrađivale svoje nošnje i nabavljale sve što je bilo potrebno da ih izrade. Grupa je imala svoj prvi nastup 4. srpnja 1980. godine gdje su sa svojim programom pokazale mještanima kako je lijepo njegovati svoju kulturu i običaje.

Svake godine broj članova je rastao, ali tek 1983. došlo je do velikoga porasta kada je osnovana mješovita folklorna grupa mladih. Prijašnjih godina članovi su pretežito bili srednjih i starijih godina i nije baš bila izrazita želja mladih da probaju plesati nešto tradicionalno ili opće sudjelovati u takvo nešto. Iste te godine folkloraši dobivaju i novoga voditelja Božu Lihtera koji je unaprijedio rad grupe. Od 1985. do 1987. godine grupu vodi Marinko Maričić. Nakon Domovinskog rata kraće vrijeme folkloraše je vodio Stjepan Pešec, a 1994. godine mjesto voditeljice dobiva Mirjana Sačer koja i nakon ovih dugih godina i dalje vodi svoje folkloraše.

Danas kulturno-umjetničko društvo „Matija Gubec“ odvija se u tri sekcije i broji oko 160 članova: Tamburaški orkestar, likovna radionica "Lipa" i folklorne sekcije. Folklorne sekcije dijele se na četiri sekcije i jedan sastav: dječja sekcija u kojoj se nalaze 3 grupe podijeljene prema dječjem uzrastu, zatim mlađa folklorna sekcija, starija mješovita folklorna sekcija, ženska izvorna skupina i tamburaški sastav. (Članovi KUD-a „Matija Gubec“, 2019.)

4.1. *Tamburaški orkestar KUD-a „Matija Gubec“*

Tamburaški orkestar ima svoje početke u osnovnoj školi gdje se sustavno uči sviranje tamburice još od 1957. godine kod učitelja glazbene kulture Josipa Hegola, koji je kasnije sudjelovao i u stvaranju KUD-a. Prvi tamburaški sastav formiran je 1974. godine, koji devedesetih godina prerasta u orkestar. Od 1998. do 2024. godine

orkestrom dirigira profesorica Marina Pakelj, a od 2024. godine Luka Bokun. Nastupali su diljem Republike Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Slovenije.

Slika 2. Tamburaški orkestar „Matija Gubec“

2002. godine izdaju CD Kajkavskih popevki i napjeva „Vu plavem trnaci“, 2006. izdaju zajedno s ženskom vokalnom grupom „Jurjevke“ CD s četrnaest Božićnih popijevki „Oj Djetešce moje drago“ kao spomenu na jednu generaciju svirača i na tradicionalno sviranje na Polnoćki u župi Sv. Jurja u Gornjoj Stubici, također s „Jurjevkama“ 2011. godine sudjeluju u snimanju njihovog CD-a „Oko starog klavira“. Također su i snimali materijale za švedsku televiziju. Orkestar surađuje s vokalnim solistima Ivicom Kontentom, Ivicom Pepelkom, Mihaelom Kuhta, Anitom Španec i Višnjom Škudar. Jedna od najbitnijih nagrada koju su osvojili je u studenom 2023. godine Srebrnu plaketu u Novome Selu. (Članovi KUD-a „Matija Gubec“, 2019.)

4.2. Likovna radionica „Lipa“

Kada je osnivan KUD „Matija Gubec“ donesena je odluka da osim pjevanja, plesanja i sviranja, postoji i likovna sekcija. Na samom početku ovu sekciju su činili samo Zvonko Pižir i Radomilo Mihajlović koji su bili jedini aktivni likovni umjetnici ovoga mjesta. Tek 1987. godine dolazi do proširenja gdje se pridružuju još sedam likovnih umjetnika.

Danas likovna sekcija broji oko 30-ak članova, a bave se likovnom i kiparskom stvaralaštvom. Članovi održavaju samostalne izložbe ali i izložbe koje su postale tradicionalne: *Jurjevska izložba, Božićna izložba minijatura i likovna kolonija „Lira Lipa“*. Likovna radionica redovito surađuje i s drugim udrugama na području općine Gornja Stubice ali i s udrugama diljem Hrvatske koje su istog ili sličnog karaktera. Voditelj je Juraj Lukina, sjedište radionice je u društvenom domu u Modrovcu, a izložbe se odvijaju najčešće u Galeriji Lipa u Gornjoj Stubici. (Članovi KUD-a „Matija Gubec“, 2019.)

Slika 3. Humanitarna izložba radova Likovne radionice „Lipa“

4.3. Folklorna sekcija „KUD-a Matija Gubec“

Najbrojnija i najistaknutija grupa KUD-a svakako je folklorna sekcija. Osnovana je 1979. godine i njeguje izvorni folklor stubičkog kraja (pjesme, plesove, običaje i nošnje). Društvo je dosad odradilo više od tisuću nastupa u Hrvatskoj i inozemstvu. Ističu turneje po Francuskoj, Španjolskoj, Portugalu, Švedskoj, Švicarskoj, Češkoj, Nizozemskoj, Italiji, Poljskoj, Slovačkoj, više nastupa u Sloveniji i Njemačkoj, Bosni i Hercegovini, međunarodnim smotrama folklora u Hrvatskoj, ali i u inozemstvu.

Folklorna sekcija djeluje u četiri grupe prema uzrastima, od 6 do 100 godina i tamburaški sastav.

Slika 4. Starija mješovita skupina i tamburaški sastav na 15. večeri nacionalnih manjina u Bjelovaru

Osim prezentacije mnogobrojnih pjesama i plesova Hrvatskog zagorja, na repertoaru se nalaze i koreografije plesova iz drugih krajeva Lijepe naše. Za sve plesove posjeduju i vlastite narodne nošnje. Zadnjih par godina uključilo se puno i mladih članova čime dokazuju da znaju cijeniti i čuvati svoje kulturno blago. Voditeljica i koreografkinja folklornog ansambla je Mirjana Sačer, a predsjednik KUD-a Josip Pasanec. (Članovi KUD-a „Matija Gubec“, 2019.)

5. NARODNA NOŠNJA GORNJOSTUBIČKOG KRAJA

Hrvatska enciklopedija (n.d.) navodi da je narodna nošnja tradicijski odjevni stil negrađanskog stanovništva u predindustrijsko doba. Obuhvaća sve odjevne predmete (rublje, osnovnu i gornju odjeću) za svakodnevne i svečane prilike te za sva godišnja doba, pokrivala s načinom češljanja, obuću, nakit i druge vrste ukrašavanja lica i tijela (bojenje, tetoviranje i sl.) te ostale dodatke (torbe, ukrasno oružje i dr.) (Hrvatska enciklopedija, n.d.).

Narodna nošnja razlikuje se od mjesta do mjesta. Svaka regija ima zapravo svoju nošnju; Posavina ima svoju, Međimurje, Baranja pa tako i Hrvatsko zagorje. Svaka nošnja je drugačija ali opet posebna na svoj način. Zagorska nošnja izgledom je siromašnija i nije puna detalja kao na primjer međimurska koja je bogata crvenom bojom, ima više odjevnih predmeta,… Ono što krasi zagorsku nošnju su vezovi koji su najčešće u obliku cvijeta ili nekih geometrijskih oblika, a prevladavaju od crvene, zelene, plave, ljubičaste boje. Zagorska narodna nošnja rađena je od domaćeg platna i sami proces je težak. Razlikujemo žensku od muške narodne nošnje.

Ženska nošnja sastoji se od *rubača s jenjiščem*, *fertuna* i *opleček*a. Opleček je gornji dio nošnje, rubača s jenjiščem se oblači na opleček, a fertun se veže u struk i pokriva prednji dio rubače i bokove. (Hanžek, 2009.)
Također, u nošnju još pripada visoke crne cipele na petu, smeđi deblji remen koji se veže oko struka i stavlja se na rubaču i po njemu onda i fertun, duge bijele čarape ili ti dokoljenke, uska i široka podsuknja i crveni *kraljuš* to jest ogrlica. Mlade djevojke nose pletenice koje se vežu na kraju s crvenom trakicom, dok starije žene nose rubac.

Muška nošnja sastoji se od *gača, rubače* i *lajbeka*. Gače su šivane od domaćeg platna i nose se kao hlače danas, zatim rubača koja se oblači preko glave, duga je i pokriva gornji dio gača, preko rubače stavljali su tamni lajbek (prsluk). (Hanžek,2009.) Uz to još se stavlja crni šešir, kožni remen i visoke crne čizme.

Slika 5. Prikaz ženske i muške zagorske narodne nošnje

KUD „Matija Gubec“ posjeduje svoje nošnje no nije ni to bio laki proces. Pri osnivanju društva došlo je do problema što s nošnjama. Žene su odlazile u sela i tražile nekoga tko zna sašiti nošnje. U selu Brezju našle su staru gospođu koju su zvali Bučanica, donijele su joj platno od kojega će sašiti nošnje. Velika je odgovornost oko nošnji i to pogotovo njihovo održavanje. Uvijek se vodi briga na urednost, čistoću i na način oblačenja kako su ih i prije oblačile naše prabake.

6. NARODNI PLESOVI I PJESME

Nastojalo se godinama zabilježiti narodni plesovi i pjesme gornjostubičkog kraja. Ljudi su obilazili sela i razgovarali s ljudima i s time su htjeli što više doznati i zapisati na koje načine se plesalo, gdje i zapravo što. Žene koje su se priključile na samom početku osnivanja gornjostubičkog folklora to su i radile. Doznale su koji plesovi su se plesali u paru, koji zajedno u kolu, koje su plesale samo žene, a koje samo muškarci. Stanovnici sela podučavali su ih i pokazivali kako se koji ples pleše, od kojih se sve koraka sastoji. Kada su to žene naučile, tada im je bio zadatak ali i problem jer su morale sve te elemente ukomponirati u određeni ples to jest napraviti koreografije. Nekih od tih koreografija se još i dan danas koriste, a izvode ih folkloraši KUD-a „Matija Gubec". Ti plesovi naravno ne mogu se otplesati bez muzike, bez nekih pjesama. Tu su uskočili u pomoć tamburaši sa svojim instrumentima koji su znali odsvirati te melodije, što se tiče pjesama žene su znale pjevati i pamtile su pjesme koje su pjevale u svojoj mladosti.

Također, nekih od tih narodnih plesova zapisao je i zabilježio gospodin Ivan Ivančan:

„U kraju što ga omeđuju Medvednica te rijeka Krapina, od Podsuseda do Marije Bistrice, plešu se ovi narodni plesovi: cvajerica, drmeš, dva koraka sim, tri koraka sim, enzerica, igraj kolo u dvadeset i dva, išla žena na gosti, judin – polka, krajac – polka, mazurka, milica, oberštajer, polka, repa, staro sito, žena muža po strnišču pasla." (Ivančan, 1974., str. 259)

6.1. Drmeš

Naziv samog plesa dolazi od riječi drmanje koje je glavna stilska karakteristika ovoga plesa. Postoje više plesova *drmeša* iz drugih krajeva: *drmeš* iz Bilo-gore, Podravine, Istre, Like, poznato je da se izvode također, i u Prigorju, Kalniku, Moslavini, Samoborskom i Jadranskom prigorju, Baniji, Kordunu i Posavini. (Ivančan, 1974.)

Drmeš plešu žene i muškarci zajedno, u kolu ili u manjim grupama: šestorka, četvorka. Držanje kod ovoga plesa je veoma bitno, ruke se stave iza leđa i tako se drže, lijeva ruka ide ispod a desna odozgo. Ruke su zapravo kao u položaju križa, a s tijelom se dobije to drmanje koje je važan ključ plesa drmeša.

Slika 6. Prikaz držanja

6.2. Mazurka

Ples *mazurka* potiče iz Poljske, u 19. stoljeću steče veliku popularnost u dijelu Europe. Zahvatio je i područja kod nas, obalni pojas i jadranske otoke. (Ivančan, 1974.)

Darinka Hanžek zanimljivim zagorskim riječima opisuje ovaj ples: „Mazurka je bil ples vražji, tuo je bile vatrene. Tancali su ju muži f četvere i držali se z rukami f križ. Bole ti je bile ne biti blizu dok su se zavrteli. Šajbe su drndale.“ (Hanžek, 2009, str. 168)

6.3. Dva koraka sim

Dva koraka sim ili pod drugim nazivom *Tri koraka sim, tri koraka tam* je ples koji se još izvodi pod nazivima *sirota, siroče* ili *Ja sam sirota.* Ovaj ples možemo pronaći osim u Zagorju i u Slavoniji, Međimurju, Bilo-gori, Baniji i na dalmatinskim otocima. (Ivančan, 1974.)

Riječi pjesme:

Tri korak sim, tri koraka tam

Okreni se, obrni se

Ja te rad imam

Ja sam sirota,

Nemam nikoga,

Nemam oca,

Nemam majke,

Nemam dragoga.

Sirotice ti,

Nemoj plakati

Ja ću tvoje bijelo lice

Uvijek ljubiti.

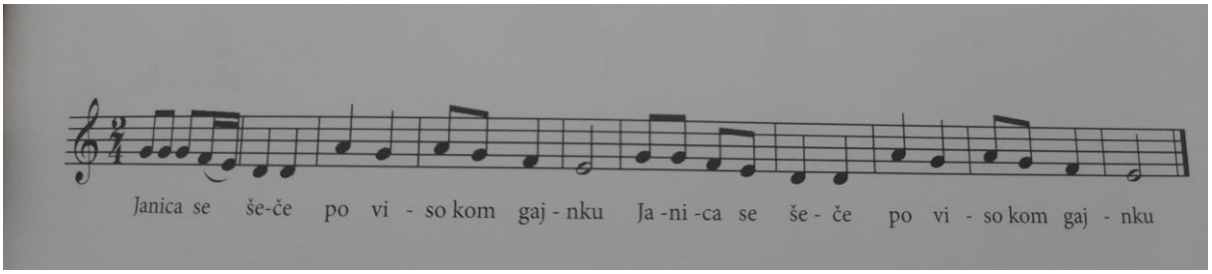

Slika 7. Notni zapis narodne pjesme *Janica se šeče*

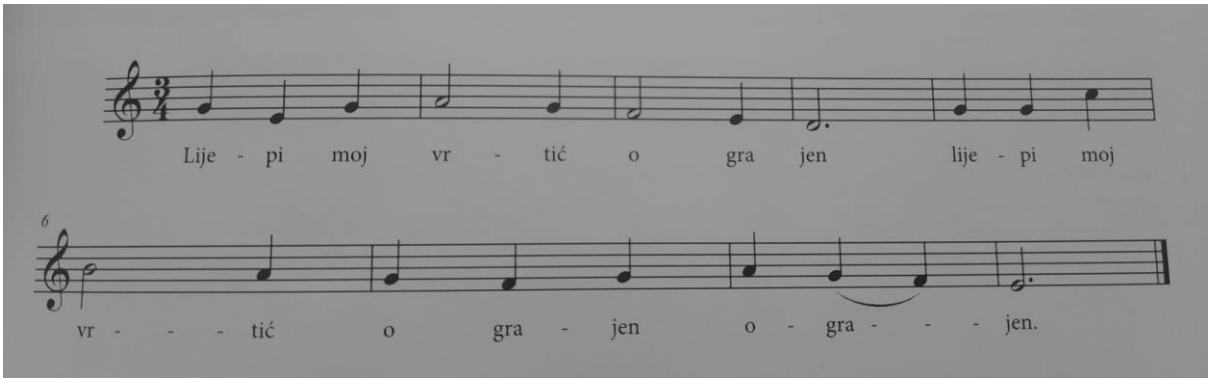

Slika 8. Notni zapis narodne pjesme *Lijepi moj vrtić ograjen*

7. NARODNI OBIČAJI UZ SVETKE

Narodni običaji po definiciji Hrvatske enciklopedije se definira kao tradicijski uobičajeni načini ponašanja svakog društva, zajednice. Jedan je od temeljnih pojmova hrvatske etnologije i dijeli se na tri vrste: životni ili obiteljski običaji, godišnji te radni ili gospodarski. (Hrvatska enciklopedija, n.d.)

7.1. Valentinuve ili tičeki se ženiju

Valentinuve ili nama bolje poznato pod nazivom Valentinovo slavi se 14. veljače i predstavlja dan zaljubljenih i ljubavi. U prošlosti ovaj dan su povezivali s *tičekima,* pticama koji su se ženili.

Večer pred Valentinovo, majke su djeci govorile da se ujutro moraju rano ustati da vide jesu li im ptice išta ostavile od vjenčanja. Ujutro su imali zadatak obavezno se umiti, jer se vjerovalo ako to ne naprave neće moći vidjeti što su im ptice ostavile, oni koji se jesu umili tražili bi bilo kakvo grmlje i pronašli bi pogačice. Čak su dobivali i ozebline jer su djeca znala bosa trčati vani da pronađu nešto, ali unatoč hladnoći bili su veseli i sretni na taj lijepi dan. (Hanžek, 2009.)

7.2 Fašenjek i mačkuri

Običaji fašnika nama su dobro poznati. Od djetinjstva djeca su imala priliku vidjeti i osjetiti čari fašnika. Hodalo se od kuće do kuće u nadi da će ukućani ostaviti nešto slatko *mačkarima* – osobe koje su zamaskirane, pjevaju i plešu da dobiju nešto za fašnik, ili možda i poneku kovanicu. Običaji i sami obred fašnika razlikuje se od onoga što danas znamo i od onoga kako su to naši stari radili prije.

U prošlosti, prvi koji su hodali od kuće do kuće bili su muškarci, pošto su žene vodile brigu oko kućanstva i djece, poslije i one dobivaju ulogu maškara. Kada su se obukli u staru odjeću, zapalila se vatra. Bile su podijeljene i uloge, imali su mladenca i mladenku, a ostali su zamijenili odjeću, žene su se obukle u mušku, a muškarci u žensku. Također imali su i šminku, po obrazima stavljali su ugljen ili crveni papir, koji bi ostavili svoje tragove. (Hanžek,2009.)

Kod fašnika i kod obilazaka kuća bitna je pjesma i ples, vjerovalo se da oni maškari koji će najbolje otplesati i najglasnije otpjevati, dobiti i više od jajca ili slatkiša.

Najpoznatiji ples fašnika ovih krajeva je bila Repa. Također, dok su maškari ušli u kuću, morali su obavezno sa štapom pokazati i govoriti: „*Dej dragi Boug, da Vam zraste tak velika repa, a vu nje tak mali kocen.*“ Tim govorom, pokazivalo se vlasnicima da maškari ne žele ništa loše za njih, nego samo dobro.

Dok su muškarci obilazili kuće, žene su pripremale jela koja su se obavezno morala nalaziti na fašničkom stolu. Neki ljudi su govorili da se taj dan mora pripremiti oko 9 jela, tako da zlo ne dođe u kuću. Najčešće se pripremalo: masni žganci, pečena svinjska rebra, krafne, pečena jaja, kiselo zelje, pogačice, kokošja juha i pečena kokoš.

Slika 9. Okupljanje maškara

7.3. Jurjeve

Jedan od glavnih svetaka općine Gornja Stubica je Jurjevo. Slavi se u ime i spomen svecu svetom Jurju, zaštitniku ovoga kraja.

Običaj je da se večer prije Jurjeva zapali krijes, tako je bilo i prije, ali ljudi ga nisu palili samo na jednom mjestu, nego na više njih. Krijes se morao paliti na početku sela, na križanjima, na putu u selo i cijeloga sela. Palio se kraj njiva gdje je rasla pšenica, jer se vjerovalo da će otjerati zle duhove i da će time pšenica moći izrasti. Palili su ga također pri ulazu u dvorište, da otjeraju vračare i coprnice. Kada se je krijes zapalio, oko njega su se okupili ljudi iz cijeloga sela. Poznato je da se taj krijes morao preskočiti, a najviše su ga preskakali mladi dečki, pošto su bili najhrabriji. Oko krijesa se pjevalo i plesalo, slavilo se dugo u noć. (Hanžek,2009.)

8. VJERUVANJA

Vjerovanja u nešto nadmoćno i ljudima ne poznato bila su i ostala svakodnevica u ljudskim životima. Svaka država ima neka svoja vjerovanja i po time i dobiva tu neku misterioznu značajku u svijetu. Rumunjska koja je svima nama poznata po grofu Drakuli i vampirima, vukodlaci koji su poznatiji u južnim dijelovima Europe, vanzemaljci koji su krenuli od Amerike i stigli do nas. Vjerovanja u vještice, crnu magiju poznata je u svim dijelovima svijeta, a tako i kod nas. Samo što su naši ljudi opisivali ih i nazvali drugačije, a to su bile Coprnice – stare žene koje nikada nisi smio pozdraviti ili ih pogledati jer onda bi te stigla nevolja. U Gornjoj Stubici najviše se je vjerovalo u coprnice, lučnjake i duhove. Običaji su bili da uvijek nakon nekih zabava ili kolinja, svi prisutni su se okupili oko vatre i pričali ove priče. Najgore je biti mlađi, jer se je njih uvijek htjelo preplašiti.

8.1. Coprnice

Vjerovalo se je da su coprnice bile većinom starije žene i da su uvijek bile same, moglo ih se prepoznati po madežu iznad usnice ili ako su bile u crno obučene. Govorilo se ako se ikada sretnete po noći s nekim ženama koje peru plahte na potoku, treba trčati i ne gledati iza sebe, jer coprnice te love i žele te zacoprati – staviti magiju na tebe.

Tako postoji priča koju je meni djed Ivan govorio, a on je čuo tu priču od svojeg oca Pavla, jer se njemu to i desilo. Priča govori ovako*: „Išel sam ja tak jendu večer sam samcat doma. Bila je mesara v Slanem Potoku, pa sam moral sam iti pešice doma, al krez šumu. Najenput vidim ja neke babe kak su prale obleku na potoku. Reko, bum ja njih pozdravil. Velim ja: „Dobra večer, Bog dej sreću.“ One su same šutele, velim ja još jenput, male glasneše, al opet nič. Velim ja i trejti put, al sad su se one krenule, zele plahte i počele me naganjati. Bežal sam kak nigdar. Kričale su, oči su im svetlele. I v zadnji čas sam im uspel nekak pobeči.“*

Vjerovalo se da coprnice nisu samo bile odjevene kao žene, stari ljudi su govorili da se mogu preobraziti i u životinje i da je uvijek trebalo biti na oprezu. Bilo tko da se je sreo s coprnicom, ili je postao bolestan ili ga je pratila duga nesreća u životu.

8.*2. Lučnjaki*

Postoje različita vjerovanja vezana uz Lučnjake, neki vjeruju da je to svjetlost, neki ipak govore da su to djeca koja su umrla prije nego što su bila krštena, a ima i priča koje govore da su to velika žuta stvorenja koja imaju crvene oči. Priče se razlikuju od sela do sela i normalno je da kada se takve priče govore i ponavljaju sve više puta, svaki čovjek doda nešto novo.

Darinka Hanžek navodi u svojoj knjizi brojne priče vezane uz lučnjake, a ima jedna koju je zapisala od bake Ivanke Bakran, rođena Kovačec:

„Išel je dedek kumima Zrinščakima več pu kmice. Kuhali su rakiju pak se je male duže zadržal pri nji. Več je i puol noči bile prešle da je išel dima. Jednak ud štaglja svetle du njega duojde. Bij je to lučnjak. Dedek gledi f svetle pak si misli: „Sam Boug da si došel, buš mi bar male pusvietlel!“. A nije se vufal ništ reči na glas. Nije se smeti v noči spuminjati niti z lučnjakem, niti z mačkem, z ničim kaj pred te duojde…“ (Hanžek, 2009., str.180.)

8.3. Ostala vjerovanja

Osim vjerovanja u coprnice i lučnjake, stari ljudi su vjerovali i u druge različite stvari koje su bile vezane za njihove živote. Možda nama najpoznatija uzrečica koja se povezuje s vjerovanjima iz prošlosti je da ako se sretnemo na putu s crnom mačkom moramo tri puta pljunuti u pod kako nas ne bi nesreća pratila. Ljudi u prošlosti su veoma bili domišljati i moglo bi se reći kreativni kada je bila riječ o takvim vjerovanjima, a to nam i pokazuje Darinka Hanžek koja je zapisala sva vjerovanja koja su se držala na području Gornje Stubice.

Dosta vjerovanja je bilo povezano za žene i nesrećom. Osim crne mačke koja nosi nesreću na putu, ovdje je to nosila žena. Stari ljudi su kazali da ako se ujutro sretneš na putu sa ženom, nesreća će te pratiti, što je nama danas na prvi pogled smiješno. Vjerovalo se da se ne smije pustiti ženu prvu u kuću na staru godinu, jer ti onda cijela nova godina će biti loša. Da ne bi bilo da samo žene nose nesreću i ništa dobroga, vjerovalo se da i to neke životinje isto rade i to najviše oko pijetla i kokoši.

Kazali su da ako pijetao počne kokodakati navečer, a ne bi to smio, onda se zna da će iduće jutro kiša padati, također se je govorilo da će kiša padati ako kokoši nisu otišle spavati jer se pasu vani. (Hanžek, 2009.)

9. PRIČE, LEGENDE I ŠALE

Tijekom odrastanja pratile su nas razne priče i legende vezane uz ovaj Gornjostubički kraj koji su nam pričali naših stari. Jedna od najpoznatijih priča koja mi je ostala u sjećanju je priča vezana za izgubljene novce u Razumovoj pećini koje su pronašli moj pradjed Pavao i njegovi kolege.

9.1. Srebreni novčići u Razumovoj pećini

U mjestu Hum u blizini sela Šagudovec davne 1973. godine Pavao i njegovi kolege radili su na proširenju puta. Kako su trebali kamene za gradnju puta našli su pećinu koju su morali minirati. Nakon miniranja nitko nije ni slutio da se u toj pećini skrivalo blago – srebreni novčići koje je sakrio nepoznati čovjek. Govorili su nam da se ne zna tko je to bio, govorili su da je bio ubojica, lopov, bjegunac, ali još dan danas nitko ne zna odgovor na to pitanje. Jedino što znamo o novčićima da su bili skriveni u pećini oko 8.stoljeća ali opet ne znamo zašto su bili skriveni i kojim povodom. 1990. godine izlazi članak u Večernjem listu gdje je opširno napisano sve o ovome događaju i nešto više o samim novčićima i njihovom porijeklu. Novčići su bili podijeljeni između radnika, tako je i moj pradjed dobio svoj dio. Kada su dobili novčiće većina ih je odmah prodala jer su saznali za njihovu vrijednost, dok ih je pradjed sačuvao i ostavio ih svome sinu Ivanu, mojem djedu da i dalje čuva taj djelić duge povijesti i da prenosimo to s koljena na koljeno kao znak da je ponekad lijepo držati nešto uza se i da imamo nešto da nas podsjeti kakva se povijest širi našom obitelji.

Slika 10. i 11. Prikaz srebrenih novčića

9.2. Zakopano blago u Slanome Potoku

Ovo je legenda koja kruži krajevima Gornje Stubice a govori o skrivenom blagu koji se nalazi u Trtinoj pećini. Legenda govori kako su se stanovnici sela Slanog Potoka sreli sa slijepim prosjakom i kako im je on ispričao da se u Trtinoj pećini skriva zakopano blago. Ljudi nisu vjerovali na prvu jer nikada se nije govorilo da postoji skriveno blago u pećini koja se nalazi u njihovom mjestu. Nisu ni vjerovali jer nikada u životu toga starca nisu vidjeli a i nitko nije znao za njega. Ali opet vukla ih je neka žar i radoznalost oko toga skrivenog blaga, pa su ga upitali da im objasni kako ga mogu pronaći. Starac im je rekao da kada uđu u šumu, pećinu mogu prepoznati po tragovima konjskih kopita i da moraju maknuti veliki kamen koji se nalazio na samom ulazu u pećinu. Kada uđu u pećinu treba dugo hodati kako bi našli veliki kovčeg blaga, ali nije ga tako lako otvoriti i uzeti. Oko kovčega omotan je čvrsti konop kojega je jedino moguće odvezati ako govorite: „*Štrik si bil, štrik jesi, štrik budeš!*“ Ako neće govoriti to nikada ne budu odvezali konop s kovčega. Ljudi su se odmah skupili i krenuli u potragu za blagom, ali nisu uspjeli, jer kada su ušli u pećinu dočekao ih je hladan zrak i nisu se usudili ići u dubinu pećine. Govori se da se blago još nalazi u pećini, jer još nitko se nije usudio dan danas ući u nju.

9.3. Babica na Bistrice

Osim raznih priča i legenda ovoga kraja, ljudi su pričali i razne šale. Najviše šala se vezalo oko vjere, Boga, prevare između parova. Darinka Hanžek u svojoj knjizi Baština zapisuje baš te šale koji su govorili stari mještani. Smijeha u ovome kraju nikada nije dosta, a to se i vidi po ljudima koji uvijek nose topao osmijeh na licu i kada im nije lako.

Govorilo se da su bake išle na hodočašće u Mariju Bistricu, a kako se je prije hodalo, bake su se umorile pa su odlučile okrijepiti se. Tako je jedna baka kupila si kruha i rakiju. Pošto nije imala zube, umakala si je kruha u rakiju da lakše može pojesti. Pojela je baka kruha a rakije je dosta ostalo. Mislila si je: „Ako si je kruh mogao popiti rakije, onda bi mogla i ja.“ Baka popila cijelu raju. Došla je u crkvu, kleknula pred oltar Majke Božje, prekrižila i rekla: „Mila, draga, Majčica Božja, kako se je ovo sve obrnulo naopak. Uvijek sam ja hodala oko tebe, a sad ti hodaš oko mene!“ (Hanžek, 2009.)

9.4. Na proščenju

Išla je baka u Mariju Bistricu na hodočašće. Kupila si je rakiju i tak otišla u crkvu. Kako je hodila oko oltara i molila se morala je ostaviti nešto dara, ali baka je imala drugi plan, trebali su joj novci kako bi si kupila još jednu čašicu rakije. Pogledala je kip Majke Božje pa joj je rekla: „Nemoj se ljutiti na mene, uzela si budem samo jedan.“ Tako je baka došla sako malo po jedan novčić da si može kupiti čašicu rakije, ali sad ju je vidio zvonar, pa je odlučio sakriti se iza oltar. Kada je baka krenula da uzme još jedan novčić, zvonar je kriknuo: „Dosta je bilo, pijana baba!“ Baka gleda okolo i nikoga ne vidi, podigne glavu i zagleda se u kip Majke Božje s malim djetetom i reče: „Ti, šmrkavec, gore, zašuti! Tebe nije nitko ništa pitao. Onak bude kako bude Majčica rekla!“. (Hanžek, 2009.)

9.5. Na groblju

Došao je muž na groblje, stao pred grob, plakao i jadovao se. Cijelo vrijeme je govorio: „Odi ti van, ja idem unutra! Odi ti van, ja idem unutra!“. Gleda ga neki čovjek pa ga upita: „A zašto ste tako žalosni? Zašto tako tugujete? Koga imate ovdje?“. Muž podigne glavu, pogleda čovjeka i tužno kaže: „Ovdje je pokopan prvi muž od moje sadašnje žene!“. (Hanžek, 2009.)

10.RJEČNIK MANJE POZNATIH RIJEČI

B

Bežati – trčati

C

Coprnica, coprnice – vještica, vještice

D

Drndati – tresti, klimati

F

Fertun – pregača

G

Gače – hlače

K

Kmica – mrak

Kraljuš – ogrlica od šarenih kuglica, koralja ili bisera

L

Lajbek – prsluk

Lučnjak – biće koje svijetli noću

M

Mačkuri – maškare

O

Opleček – kraća košulja

P

Pobeći – pobjeći

Proščenje – proštenje, misno slavlje

S

Strnišče – njiva

Š

Šajbe – stakla, prozor

Štagelj – gospodarska zgrada u dvorištu

Štrik – uže

T

Tancati - plesati

Tičeki - ptice

Trnac - voćnjak

11.ZAKLJUČAK

Divno je vidjeti i nekako se nadati da folklor i narodni običaji neće izumrijeti u lijepoj našoj. Mještani općine Gornja Stubica trebali bi biti zahvalni i vjerujem da jesu što žive u takom predivnom kraju gdje tradicija živi još i dan danas s njima. Mukotrpan rad ljudi doista pokazuje da kada smo zajedno i kada radimo kao zajednica možemo postići predivne i lijepe rezultate.

Samim sudjelovanjem u KUD-u Matija Gubec kroz ovih 12 godina, naučila sam da se nikada ne smijem sramiti od kuda dolazim, da ustrajno pokazujem i štujem ono što je moje i što su moji preci dali mi na dar. Znam da ćemo i dalje poticati mlade da nam se pridruže u očuvanju našega kraja, jer ljepšeg načina nema nego kroz ples, pjesmu i dobro veselje.

Narodna nošnja ovoga kraja doima se siromašno i jednostavno, ali ona je živi prikaz dugotrajne tradicije i rada naših baka koje iako su imale malo nama su zapravo dale nešto puno više, nego samo običnu tkaninu.

Folklor bi sama definirala kao jedan mali djelić stakla koji čini predivan mozaik naše domovine. Na nam mladima ostaje jedna velika zadaća, a to je širenje i očuvanje tradicije gornjostubičkog kraja.

LITERATURA

Knjige

1. Hanžek D.; (2009.), Baština – Etnografski zapisi iz gornjostubičkog kraja
2. Ivančan I.; (1971.), Folklor i scena. Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske
3. Članovi Kulturno – umjetničkog društva „Matija Gubec“ Gornja Stubica.; (2019.), Monografija

Mrežni izvori

1. Hrvatska enciklopedija – Folklor; Pribavljeno: 12.03.2024. sa https://www.enciklopedija.hr/clanak/folklor
2. Hrvatska enciklopedija – Narodna nošnja; Pribavljeno: 06.04.2024. sa https://www.enciklopedija.hr/clanak/narodna-nosnja
3. Hrvatska enciklopedija – Narodni običaji; Pribavljeno: 15.04.2024. sa https://enciklopedija.hr/clanak/obicaji-narodni
4. Ivančan I. (1974.) Narodni plesovi u Gupčevu kraju. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku,* 10(1), 259-305. Pribavljeno: 12.03.2024. sa https://hrcak.srce.hr/file/63128
5. Općina Gornja Stubica – O Gornjoj Stubici; Pribavljeno: 12.03.2024. sa https://www.gornjastubica.hr/o-opcini.php
6. Rihtman-Auguštin D. (1978.). Folklor, folklorizam i suvremena publika. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 7-8 (1), 21-28, Pribavljeno: 26.03.2024. sa https://hrcak.srce.hr/file/118957

PRILOZI I DODACI

1. Slika 1. Fotografski prikaz općine Gornja Stubica – Google slike
2. Slika 2. Tamburaški orkestar „Matija Gubec“ – Općina Gornja Stubica
3. Slika 3. Humanitarna izložba radova Likovne radionice „Lipa“ – Google slike
4. Slika 4. Starija mješovita skupina i tamburaški sastav na 15. večeri nacionalnih manjina u Bjelovaru – Osobna arhiva
5. Slika 5. Prikaz ženske i muške zagorske narodne nošnje – Osobna arhiva
6. Slika 6. Prikaz držanja – Osobna arhiva
7. Slika 7. Notni zapis narodne pjesme Janica se šeče – Monografija KUD-a „Matija Gubec“
8. Slika 8. Notni zapis narodne pjesme Lijepi moj vrtić ograjen – Monografija KUD-a „Matija Gubec“
9. Slika 9. Okupljanje maškara – Osobna arhiva
10. Slika 10. i 11. Prikaz srebrenih novčića – Osobna arhiva

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

_____